

Prethodno priopćenje

EFEKTI NEFORMALNIH PROGRAMA OBRAZOVANJA NA UNAPREĐENJE ŽIVOTNIH VJEŠTINA I KVALITETE ISKUSTVA STUDIRANJA

Lejla Osmić¹ i Sandra Bjelan²

¹ Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Bosna i Hercegovina
lejla.osmic.ffsa@gmail.com

² Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Bosna i Hercegovina
sandra.bjelan@ff.unsa.ba

Sažetak

Kvaliteta studijskih programa, iskustva studiranja i programi neformalnog obrazovanja usko su povezani s kvalitetom života i sveukupnom socijalnom uključenosti. Prelazak iz obrazovnog sustava u svijet rada postaje sve složeniji, posebno imajući u vidu da formalno obrazovanje često ne prati dinamiku promjena u društvu i zahtjeve nove ekonomije. Problem istraživanja odnosi se na usklađenost između formalnog obrazovanja i potreba tržišta rada, te na efikasnost programa neformalnog obrazovanja u kontekstu jačanja zapošljivosti i poboljšanja kvalitete života mladih. Opća je pretpostavka da integracija formalnog i neformalnog obrazovanja doprinosi boljoj pripremljenosti mladih za tržište rada. Cilj je rada predstaviti efekte aktivnosti realiziranih u svrhu razvoja i unapređivanja životnih vještina i poboljšanja kvalitete života. Metoda analize sadržaja primijenjena je na izvještaje o realiziranim aktivnostima Ureda za podršku studentima Sveučilišta u Sarajevu. Jedinice analize sadržaja uključuju opis realiziranih aktivnosti, vrste pruženih usluga (grupne ili individualne), trajanje programa te specifične životne vještine koje su ciljane u okviru programa. Fokus grupe realizirane su sa studentima sudionicima programa neformalnog obrazovanja koje je organizirao spomenuti Ured za podršku studentima. Za cilj su imale prikupljanje kvalitativnih podataka o njihovim iskustvima i percepciji korisnosti realiziranih aktivnosti. Rezultati istraživanja ukazuju na važnost sinergije između formalnog i neformalnog obrazovanja te doprinos programa neformalnog obrazovanja razvoju ključnih životnih vještina kao što su komunikacijske vještine, upravljanje stresom, samopouzdanje, timski rad i rješavanje problema. Posebno je značajno to što su ove aktivnosti prilagođene specifičnim potrebama različitih skupina, uključujući i studente s invaliditetom. Također, studenti i studentice ističu važnost praktičnog pristupa i fleksibilnost u provedbi aktivnosti programa. Istraživanje je pokazalo da kvalitetno obrazovanje, u svim njegovim oblicima, nije samo pitanje akademskog uspjeha, već i socijalne pravde i održivog razvoja, posebno u kontekstu suvremenih društvenih i ekonomskih izazova.

Ključne riječi: *iskustvo studiranja; neformalno obrazovanje; student; životne vještine.*

Uvod

Sveprisutni problem nezaposlenosti mladih u Bosni i Hercegovini uvjetovan općom socioekonomskom slikom, s jedne strane, i nepripremljenošću mladih za ulazak na tržište rada i socijalnu uključenost, s druge strane, velik su izazov za obrazovne ustanove, ali i sve organizacije koje se bave osnaživanjem mladih i jačanjem njihove zapošljivosti. Prelazak iz obrazovnog u svijet rada složen je proces, posebno imajući u vidu da formalno obrazovanje, u kontekstu brojnih promjena bosansko-hercegovačkog društva, ne prati u dovoljnoj mjeri zahtjeve nove ekonomije (OECD, 2022). Izloženost mladih novim zahtjevima tržišta rada i poslodavaca implicira i potrebu za aktivnostima orijentiranim na jačanje zapošljivosti. Zapošljivost se odnosi na posjedovanje potrebnih znanja i vještina koje poslodavci traže i svakako je jedan od uvjeta zapošljavanja. Imajući u vidu da je zaposlenost značajna pretpostavka socijalne uključenosti u najširem smislu, nužno je promišljati o potrebi za realizacijom aktivnosti orijentiranih na jačanje zapošljivosti i socijalne uključenosti, odnosno o stalnom propitivanju kvalitete studijskih programa, unapređenja iskustva studiranja i kreiranja dodatnih programa neformalnog obrazovanja. Dostatnost obrazovanja ne može se više promatrati samo kroz prizmu formalnih studijskih programa. Sve više se prepoznaje važnost neformalnog obrazovanja kao ključnog faktora za unapređenje životnih vještina i poboljšanje sveukupne kvalitete iskustva studiranja. Kvaliteta obrazovanja, stoga, ima direktan utjecaj na životno zadovoljstvo i socijalnu uključenost mladih.

Na važnost obrazovanja i osposobljavanja te aktivne politike zapošljavanja u zemljama EU-a ukazala je Lisabonska strategija iz 2000. godine, koja je pored ekonomskog i ekološkog segmenta, jasno izdvojila socijalni segment usmjeren na ulaganje u ljudske resurse i borbu protiv socijalne isključenosti (Kesner-Škreb, 2007).¹ Iako nije dala očekivane rezultate², Lisabonska je strategija bila značajna prekretnica u poticanju održivog razvoja, zapošljavanja i socijalne zaštite te povećanju konkurentnosti naglašavajući ulogu obrazovanja i osposobljavanja u skladu s novim zahtjevima društva zasnovanog na znanju i modernizaciji nastavnog procesa i učenja, što pretpostavlja modernizaciju i unapređenje kvalitete ukupnog sustava obrazovanja odnosno koncepta cjeloživotnog učenja.³ U svjetlu ovog rada, značajno je spomenuti da je Europsko vijeće 2018. godine usvojilo ažuriranu *Preporuku o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje*, u kojoj su definirane vještine i kompetencije potrebne za građane EU-a u suvremenom društvu. Ova preporuka, pored tradicionalnih vještina poput pismenosti i numeričke pismenosti, obuhvaća digitalne vještine, socijalne i građanske kompetencije, poduzetništvo, kulturnu

¹ Na sastanku Europskog vijeća, održanom u ožujku 2000. godine u Lisabonu, čelnici vlada i država članica EU-a postigli su dogovor o zajedničkom strateškom cilju prema kojem bi EU do 2020. godine trebala postati najkonkurentnija i najdinamičnija privreda svijeta utemeljena na znanju, sposobna za održivi privredni rast, s najvećom stopom zaposlenosti i snažnom privrednom i socijalnom kohezijom. Radi postizanja tog cilja usvojena je tzv. Lisabonska strategija, odnosno Lisabonska agenda.

² Revidirana je 2005. godine.

³ Nakon Lisabonske strategije, Europsko je vijeće na sastancima u Stockholmu (2001.) i u Barceloni (2002.) podržalo konkretne buduće ciljeve Europskog sustava obrazovanja i osposobljavanja te radni program koje bi trebalo postići do 2010. godine. Ti su se ciljevi odnosili na razvijanje vještina za društvo znanja i specifične ciljeve za intenziviranje učenja jezika, razvoj poduzetništva te ukupnu potrebu poboljšanja europske dimenzije u obrazovanju, a definirani su *Preporukom Europskog parlamenta i vijeća o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje* (2006). U godinama nakon Barcelone, EU je nastavila razvijati dugoročne okvire za obrazovanje i obuku, kroz desetogodišnje cikluse planiranja. Ovi su okviri uključivali strategije za unapređenje ključnih kompetencija, poput digitalne pismenosti, inovacija u obrazovanju i unapređenja inkluzije. Desetogodišnji su planovi postali centralna osnova za razvoj obrazovanja i obuke na europskom nivou, s posebnim naglaskom na ostvarivanje ciljeva definiranih u Lisabonskoj strategiji.

svijest i izražavanje. Time se dodatno naglašava važnost obrazovanja, formalnog i neformalnog, u kontekstu stjecanja definiranih vještina i kompetencija, odnosno cjeloživotnog učenja.

Koncept cjeloživotnog učenja objedinjuje kontinuirani aspekt obrazovanja i učenja, koji je ukorijenjen u principu univerzalnosti u obrazovanju (DVV, 2021). Prema UNESCO-ovom Institutu za cjeloživotno učenje, cjeloživotno učenje u suštini počiva na integraciji učenja i življenja, što uključuje aktivnosti učenja za osobe svih starosnih dobi, u svim životnim kontekstima i kroz različite modalitete (formalne, neformalne i informalne), koji zajedno ispunjavaju širok spektar potreba i zahtjeva za učenjem (UNICEF, 2014). Zelenika (2007) naglašava da je temeljna misija sustava cjeloživotnog učenja i obrazovanja aktualnim znanjem, spoznajama, saznanjima, vještinama i aktivnostima utemeljenim na znanju, osposobiti svakog pojedinca, bez obzira na zvanja, zanimanja i struku, za uspješno obavljanje sve zahtjevnijih profesionalnih i životnih okolnosti. Žiljak (2004, prema Amartya, 2002) također navodi da se koristi obrazovanja ne ogleđaju isključivo u socijalnim promjenama i utjecajima kroz ekonomske promjene, već težište s ljudskog kapitala pomjera na ljudske sposobnosti kojima bi ljudi mogli voditi život koji će s razlogom cijiniti te uvažavati mogućnosti izbora koje imaju. U tom smislu, obrazovanje i razvoj sposobnosti imaju direktan utjecaj na blagostanje i slobodu čovjeka.

U suvremenom kontekstu neformalno obrazovanje odraslih sve više dobiva na značaju, posebno u svjetlu ograničenja formalnog obrazovanja (Jarvis, 2004). Ranija shvaćanja neformalnog obrazovanja često su ga svodila na dopunu ili kompenzaciju formalnog obrazovanja, fokusirajući se prvenstveno na pružanje osnovnih vještina ili specifičnih tehničkih znanja. Međutim, današnji pristupi neformalnom obrazovanju odraslih podrazumijevaju mnogo širi i dublji spektar obrazovnih aktivnosti, koje obuhvaćaju razvoj socijalnih, kognitivnih i emocionalnih kompetencija, neophodnih za kompleksne zahtjeve modernog društva i tržišta rada (Knowles i sur., 2015). Uzimajući u obzir osnovna obilježja neformalnog obrazovanja kao što su dobrovoljnost, fleksibilnost i dostupnost, neformalno obrazovanje odgovara na društvene, ali i na osobne potrebe, ujedno ostvarujući ciljeve cjeloživotnog obrazovanja (Babić-Kekez, 2003). Jedna od ključnih karakteristika suvremenog shvaćanja neformalnog obrazovanja jest fleksibilnost sadržaja i metoda, koja omogućava prilagodbu individualnim potrebama i interesima polaznika. Za razliku od formalnog obrazovanja, koje često slijedi stroge kurikulume i rigidne standarde, neformalno obrazovanje omogućava uključeniji i interaktivniji pristup, pri kojem odrasli uče kroz iskustvo, praktične zadatke i uvažavanje vlastitih interesa. Odnosno, neformalno obrazovanje teži omogućiti svakoj osobi da bude akter u svim onim sadržajima i programima koji su tijekom formalnog obrazovanja i u njegovom okviru bili nedostupni ili ih se gotovo nikako nije doticalo (Kuka, 2012). Ovaj pristup također promovira cjeloživotno učenje, naglašavajući potrebu za kontinuiranim usavršavanjem i prilagođavanjem brzom tehnološkom i društvenom napretku (Field, 2006). Suvremeni koncepti neformalnog obrazovanja također pridaju veliku važnost razvoju vještina, poput komunikacije, timskog rada, kritičkog razmišljanja i emocionalne inteligencije, koje su često zanemarene u formalnim obrazovnim programima (Coffield, 2000). S obzirom na promjenjivu prirodu današnjeg tržišta rada, ove vještine postaju sve važnije za profesionalni uspjeh i socijalnu uključenost odraslih. Ova promjena naglašava značaj integracije neformalnog obrazovanja u strategije obrazovnih sustava, kao komplementa, a ne samo alternative formalnom obrazovanju (Brookfield, 2005). Konačno, neformalno obrazovanje odraslih sve se više koristi kao alat za socijalnu inkluziju i osnaživanje ranjivih društvenih grupa, omogućavajući im pristup obrazovanju i resursima koji im nisu uvijek dostupni kroz formalne obrazovne kanale (Freire, 2000).

Neformalno obrazovanje čini organiziranu i sustavnu obrazovnu aktivnost usmjerenu na osposobljavanje odraslih za rad, socijalne aktivnosti i privatni život (Kulić i Despotović, 2005). S obzirom na njegovu kompenzacijsku i/ili dopunsku ulogu spram programa formalnog obrazovanja, posebno za pripadnike marginaliziranih skupina, nerijetko se navodi da upravo neformalno obrazovanje daje važan doprinos socijalnom uključivanju na individualnom i na kolektivnom nivou. Neformalno je obrazovanje na značaju dobilo preporukama Vijeća EU-a u Kopenhagenskom procesu (2002) kojima se priznaje vaninstitucionalno i neformalno učenje kao dio sustava cjeloživotnog obrazovanja i stručnog usavršavanja. U njima se jasno navodi da su „strategije za doživotno učenje i mobilnost od ključnog značaja za promoviranje zapošljivosti, aktivnog građanstva, društvene inkluzije i ličnog razvoja“ (Kresoje, 2007). Nadalje, u *Preporuci o politici visokog obrazovanja u cjeloživotnom učenju* (2002), cjeloživotno učenje definirano je kao kontinuirani proces učenja koji omogućava svim pojedincima, od ranog djetinjstva do starosti, prihvaćanje i obnavljanje znanja, vještina i sposobnosti u različitim razdobljima njihova života i u mnoštvu okruženja učenja, i formalnog i neformalnog, za potrebe povećavanja njihova osobnog razvoja, mogućnosti zapošljavanja i poticanja aktivnog sudjelovanja u demokratskom društvu, ističući značaj osiguranja kvalitete obrazovanja (Babić-Kekez, 2013). Babić-Kekez (2013) navodi da sveučilište, sa svojim kadrovskim, znanstvenim i materijalnim resursima, ima izuzetne mogućnosti za ostvarivanje ciljeva cjeloživotnog obrazovanja i stručnog usavršavanja formalnim obrazovanjem odraslih, ali i organiziranjem raznih vidova neformalnog obrazovanja, bilo da je ono „druga šansa za stjecanje obrazovanja“ ili dopuna formalnom obrazovanju na osnovu osobnih potreba ili potreba društva. No, uz organiziranje programa neformalnog obrazovanja nužno je osigurati i njihovu kvalitetu.

Prateći potrebe suvremenog društva i čovjeka, te znanstvena, tehnička i tehnološka dostignuća, Sveučilište u Sarajevu organizira brojne programe neformalnog obrazovanja. Posebnu ulogu u tom smislu ima Ured za podršku studentima Sveučilišta u Sarajevu (UPS). Stoga, namjera je rada ukazati na efekte realiziranih programa, koji se odnose na unapređenje životnih vještina i kvalitete iskustva studiranja.

Metodologija istraživanja

Cilj je istraživanja bio ispitati efekte neformalnih programa obrazovanja u organizaciji i realizaciji UPS-a Sveučilišta u Sarajeva. Namjera je bila propitati doprinos realiziranih programa razvoju i unapređenju životnih vještina i kvalitete iskustva studiranja. Opća je hipoteza istraživanja da integracija formalnog i neformalnog obrazovanja doprinosi boljoj pripremljenosti mladih za tržište rada. U tu svrhu korištene su deskriptivna metoda, analiza sadržaja izvještaja o realiziranim aktivnostima te fokus grupe sa sudionicima realiziranih aktivnosti.

Uzorak istraživanja⁴ činili su godišnji izvještaji UPS-a za dvogodišnje razdoblje od 2022. do 2023. godine. Kreirane matrice za analizu sadržaja izvještaja uključile su sistemsko kodiranje i kategorizaciju tekstualnih podataka, kako bi se identificirale teme i programi neformalnog obrazovanja u čijem su fokusu bile životne vještine te kvaliteta studiranja. Osim toga, navedene teme odnosno programi jesu i kvantificirani. Realizirane su četiri fokus grupe u razdoblju od travnja do svibnja 2024. godine, a uzorak je obuhvatio 33 studenata i studentica. Za potrebe

⁴ Ured za podršku studentima službeno je revitaliziran u studenom 2018. godine. Intenzitet i obujam njegova djelovanja bio je usporen i umanjen tijekom pandemije COVID-19 u 2019., 2020. te dijelom u 2021. godini. Stoga, navedeni je dvogodišnji period odabran zbog eliminacije ometajućih faktora te kontinuiteta djelovanja i neometane realizacije programa neformalnog obrazovanja.

realizacije fokus grupa kreiran je scenarij s pitanjima koja se odnose na efekte programa koje su sudionici pohađali, a u kontekstu unapređenja životnih vještina i kvalitete iskustva studiranja.

Rezultati istraživanja – rasprava i analiza

Ured za podršku studentima Sveučilišta u Sarajevu utemeljen je s vizijom kreiranja okruženja za ostvarivanje osnovnih ljudskih prava, prvenstveno prava na obrazovanje, ali i drugih pripadajućih prava kroz obrazovanje. Njegova je djelatnost primarno usmjerena na pružanje pomoći i podrške studentima, razvijanje inkluzivne kulture, politike i prakse u prostoru visokoškolskog obrazovanja te pružanju podrške organizacijskim jedinicama u stvaranju kvalitetnog obrazovanja pristupačnog za sve.⁵ Djelatnost Ureda koncipirana je kroz njegova četiri odjela (Odjel za pravnu pomoć, Odjel za psihološko savjetovanje, Odjel za studente s invaliditetom, Odjel za karijerno savjetovanje) koji djeluju neodvojivo. U tom smislu, programi neformalnog obrazovanja realiziraju se integrirajući sve resurse navedenih odjela kako bi usluge bile u skladu s potrebama pojedinaca, akademske zajednice i društva. To osigurava raznolikost ponude programa i povećava mogućnosti za unapređenje kvalitete obrazovanja.

Analiza sadržaja godišnjih izvještaja Ureda za podršku studentima

Za potrebe ovog istraživanja, analizirani su sadržaji narativnih izvještaja Ureda za podršku studentima za 2022. i 2023. godinu. Izdvojene su i prikazane aktivnosti koje se direktno i indirektno tiču unapređenja kvalitete iskustva studiranja te razvoja i unapređenja životnih vještina.

Tablica 1. Realizirane aktivnosti u okviru programa neformalnog obrazovanja Ureda za podršku studentima

Godina	Aktivnost	Kratak opis aktivnosti
2022.	radionica iz područja vještina javnog predstavljanja – studenti studentima	osnaživanje pojedinaca, jačanje njihove osobnosti kroz razvijanje prezentacijskih vještina, a u kontekstu pripreme za tržište rada
	projekt „Jačanje zapošljivosti mladih: poticanje razvoja prezentacijskih vještina“	osnaživanje mladih, priprema za tranziciju iz obrazovnog u sektor tržišta rada
	projekt „Svi za mir – mir za sve“	socijalno osnaživanje i osposobljavanje mladih za aktivno i demokratsko sudjelovanje u društvu, te obrazovanje o izgradnji mira i međusobnom razumijevanju
	projekt „Wel.Come“	promoviranje kulture socijalne ekonomije u BiH, kao važnog elementa društva i njezine uloge u lokalnom razvoju i unapređivanju položaja osoba u društvu, posebice ranjivih kategorija
	projekt odlaska studenata u Sportsko-rekreativni centar „Bossina“, Zaostrog	unapređenje mentalnog zdravlja studenata, rehabilitacija (posebno nakon COVID-19 pandemije), upoznavanje studenata/studentica i njihovo umrežavanje, osnaživanje kompetencija studenata i studentica Fakulteta za sport i tjelesni odgoj kroz angažman u komunikaciji i radu sa studentima/studenticama (s invaliditetom)

⁵ Više na: <https://www.unsa.ba/studij/studenti/ured-za-podrsku-studentima>.

2022	projekt „Pristupačnost – temeljna pretpostavka učenja i podučavanja mladih s invaliditetom“	aktivnosti stvaranja prilika za ravnopravno učenje i podučavanje uz razvoj i primjenu mobilnih aplikacija
	projekt „Building Inclusive University“	jačanje inkluzivnih nastavničkih kompetencija akademskog osoblja kroz program TRAIN i program modularne obuke u području inkluzivnog obrazovanja, aktivnosti jačanja i očuvanja mentalnog zdravlja akademskog osoblja i studenata, aktivnosti za razvijanje mekih vještina za studente, škole znakovnog jezika za akademsko osoblje i studente
	aktivnost „Uloga nevladinog sektora u osnaživanju mladih za zapošljavanje: primjer dobre prakse“	upoznavanje studenata i studentica sa mogućnostima uključivanja u različite programe neformalnog obrazovanja koji su usmjereni na jačanje zapošljivosti i pripremu za uključivanje na tržište rada kroz predstavljanje programa Youth Empowerment Enabling Prospects (YEPP)
	radionica „Selekcija kandidata u procesu zapošljavanja i psihološki ugovor“	predstavljene specifičnosti procesa selekcije i regrutacije u procesu zapošljavanja (proces identifikacije, procjene i regrutacije najtalentiranijih lidera na tržištu rada); predstavljena suština psihološkog ugovora i što se zapravo zbiva u odnosima između vlastitih očekivanja i želja spram očekivanja drugih u različitim (profesionalnim) kontekstima, naglašavajući važnost psihološke sigurnosti
	ciklus radionica za studente	uvod u socijalne vještine; vještine; slika o sebi; rad pod pritiskom; rješavanje konflikta; rješavanje problema; komunikacijske vještine; priprema za prvo zaposlenje – javni nastup; postavljanje ciljeva; zauzimanje za sebe – postavljanje granica; timski rad; internet kao stil života
	ciklus radionica za studente	upravljanje stresom i emocionalna samoregulacija; rad na osobnim resursima; sekundarna traumatizacija u asistivnim profesijama; sagorijevanje i briga
	program radionica za studente – „Studentsko ljeto 2022“	tehnike za poboljšanje fokusa i koncentracije, razvoj asertivnih vještina, tehnike za upravljanje stresom, ovladavanje anksioznosti u socijalnim situacijama
	„Između obrazovanja i tržišta rada: poslodavci i studenti o izazovima tranzicije“	upoznavanja studenata i studentica sa specifičnostima procesa tranzicije od visokoškolskog obrazovanja do tržišta rada
	„Krugovi prijatelja“	prepoznatljiv program obuke koji se fokusira na osobne potrebe i interese pojedinaca koji su u skladu sa socijalnim promjenama koje zahtijevaju kontinuirano učenje te preispitivanje uvjerenja i vrijednosti
„Škola znakovnog jezika“	kreiranje inkluzivnog okruženja i unapređenje kvalitete studiranja za sve	

2023.	obuka na temu „Identifikacija, prijavljivanje i zaštita od diskriminacije za pripadnike i pripadnice ranjivih grupa“	pružanje informacija o postupku prijavljivanja slučajeva diskriminacije, načinima djelovanja institucija prema njihovim nadležnostima kao pravima u postupku zaštite od diskriminacije
	program „Intervencije u području inkluzije“	razmjena iskustava s predstavnicima Ureda za studente s invaliditetom Sveučilišnog savjetovanišnog centra Sveučilišta u Rijeci u pružanju podrške studentima i studenticama
	projekt „Svi za mir – mir za sve 2“	Radionica „Modeli rješavanja konflikata u funkciji jačanja komunikacijskih vještina“ te okrugli stol „Kultura mira i obrazovanje za mir“
	„Asistivna tehnologija u funkciji unapređenja kvalitete života i studiranja“	dvodnevni trening za studente i studentice o primjeni asistivne tehnologije
	„Razgovor o mentalnom zdravlju“	radionica za studente i studentice na temu očuvanja mentalnog zdravlja
	projekt odlaska studenata u Sportsko-rekreativni centar „Bossina“, Zastrog	unapređenje mentalnog zdravlja studenata, rehabilitacija, upoznavanje studenata/studentica i njihovo umrežavanje, osnaživanje kompetencija studenata i studentica Fakulteta za sport i tjelesni odgoj kroz angažman u komunikaciji i radu sa studentima/studenticama (s invaliditetom)

U tablici 1. moguće je uočiti i širok spektar aktivnosti koje su realizirane s ciljem unapređenja kvalitete obrazovanja i iskustva studiranja, ali i razvoja i unapređenja životnih vještina. Za razumijevanje koncepta životnih vještina navodimo definiciju Svjetske zdravstvene organizacije (SZO, 1993) koja životne vještine definira kao „spособnosti za prilagodljivo i pozitivno ponašanje koje omogućavaju pojedincima da se uspješno suočavaju sa zahtjevima i izazovima svakodnevnog života“. Naime, riječ je o socijalnim i relacijskim vještinama, koje mladima omogućavaju da se učinkovito nose s različitim situacijama, da se odnose sa samopoštovanjem prema sebi, s povjerenjem prema drugima i široj zajednici, vještinama koje pripremaju pojedinca za neovisan i produktivan život u društvu. S obzirom na važnost njihovog inkorporiranja u obrazovanje i potrebu da ih se integrira u učenje i poduku, SZO (1993) je u dokumentu *Obrazovanje životnim vještinama u školama* izdvojila deset najvažnijih životnih vještina: donošenje odluka, rješavanje problema, kreativno razmišljanje, kritičko razmišljanje, učinkovita komunikacija, interpersonalne vještine, samosvijest, empatija, upravljanje emocijama, upravljanje stresom.

Iz tablice 1. vidljivo je da je u 2022. godini realizirano 15 aktivnosti te 6 aktivnosti u 2023. godini koje su bile sastavnim dijelom programa neformalnog obrazovanja Ureda za podršku studentima Sveučilišta u Sarajevu, a koje su organizirane za studente i studentice te usmjerene za unapređenje njihovih životnih vještina. Važno je napomenuti da su neke od njih realizirane u okviru projekata, da su realizirane u ciklusima te trajale nekoliko dana.

Uvidom u kratki opis sadržaja realiziranih aktivnosti u okviru programa neformalnog obrazovanja u organizaciji Ureda za podršku studentima, neovisno o vrsti aktivnosti (radionica, seminar, kurs i dr.), moguće je prepoznati opredjeljenje k poticanju razvoja i unapređenja životnih vještina kod studenata i studentica. Također je moguće uočiti da svaka aktivnost pojedinačno

promiče više životnih vještina te da su aktivnosti međusobno komplementarne. Ovakvim pristupom stvaraju se pretpostavke za osnaživanje studenata i studentica, jačanje njihove zapošljivosti te pripremu za zaposlenje i aktivnu socijalnu uključenost. Ovo je posebno značajno imajući u vidu da Ured za podršku studentima fokus svog djelovanja usmjerava na podršku studentima marginaliziranih skupina, stvarajući prostor za ravnopravnost u obrazovanju. Programima neformalnog obrazovanja Ureda za podršku studentima, između ostalog, Sveučilište u Sarajevu ostvaruje ciljeve cjeloživotnog učenja i u tom smislu postaje jamac kvalitete (neformalnog) obrazovanja. Važno je istaknuti i usklađenost navedenih aktivnosti s ciljevima održivog razvoja na koje se BiH, također, obvezala. Naime, cilj 4. odnosi se na kvalitetno obrazovanje, odnosno na osiguranje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja i promociju mogućnosti cjeloživotnog učenja. Cilj 4. dodatno je operacionaliziran na podciljeve te, za potrebe razumijevanja njegove važnosti u kontekstu efekata neformalnog obrazovanja, izdvajamo one koji eksplicitno ističu važnost stjecanja vještina potrebnih za socijalnu uključenost i unapređenje održivog razvoja. U podcilju 4.4. istaknuto je da do kraja 2030. treba znatno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne vještine, između ostalog i tehničke i stručne, za dostojanstveno zaposlenje i poduzetništvo. Podcilj 4.7. nalaže da do kraja 2030. treba osigurati da svi učenici i učenice steknu znanja i vještine potrebne da se unaprijedi održivi razvoj, između ostalog i putem edukacije za održivi razvoj i održive stilove života, ljudska prava, rodnu ravnopravnost, kao i za promociju kulture mira i nenasilja, pripadnosti globalnoj zajednici i poštovanja kulturne raznolikosti i doprinosa kulture održivom razvoju. Navedeni podciljevi u suglasju su sa sadržajem programa neformalnog obrazovanja Ureda za podršku studentima, čime je značaj aktivnosti koje provodi dodatno afirmiran.

U *Strateškoj platformi razvoja obrazovanja odraslih* u kontekstu cjeloživotnog učenja u BiH za razdoblje 2014. – 2020.⁶ u SWOT se analizi kao prilika izdvaja bolje povezivanje sektora obrazovanja i tržišta rada, dok je kroz prednosti i snage prepoznato mnoštvo obrazovnih i drugih institucija koje nude program obrazovanja odraslih, postojanje određene infrastrukture za provođenje obrazovanja odraslih, velika raznolikost formalnih i neformalnih programa obrazovanja odraslih, postojanje kvalificiranog nastavnog kadra za provođenje formalnog i neformalnog obrazovanja odraslih, postojanje mreže škola i institucija za formalno obrazovanje odraslih, postojanje svijesti i izraženog stava reprezentativnih socijalnih partnera i ostalih zainteresiranih grupa o važnosti obrazovanja odraslih. Čini se da Sveučilište, upravo ostvarujući sinergiju formalnog i neformalnog obrazovanja te povezujući se sa društvenom zajednicom, doprinosi realizaciji prilika koristeći svoje kadrovske, institucionalne i infrastrukturne resurse.

Iskustva studenata i studentica s programima neformalnog obrazovanja

Kako bi se dobila jasnija slika o efektima programa neformalnog obrazovanja na unapređenje životnih vještina i kvalitete iskustva studiranja, realizirane su fokus grupe sa studentima i studenticama koji su bili sudionici realiziranih programa. Fokus grupe provedene su kako bi se prikupili kvalitativni podaci o njihovim iskustvima.

Studenti iskazuju visok stupanj zadovoljstva ponuđenim temama, ali i njihovom realizacijom. Posebno značajnim ističu interaktivni karakter realiziranih programa te mogućnost njihova aktivnog sudjelovanja. Smatraju da su nova i bogata iskustva koja su stekli tijekom radionica

⁶ Dostupno na: <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/Strateška-platforma-razvoja-obrazovanja-odraslih-u-kontekstu-cjeloživotnog-učenja-u-bih-za-razdoblje-2014.-2020..pdf>

ustvari rezultat kvalitetne interakcije i komunikacije te ističu kako bi trebali postati dijelom sveučilišne nastave.

Kad je riječ o temama i područjima obrazovanja, studenti izdvajaju one koje se bave općim vještinama, a koji se odnose na njihovo osnaživanje u kontekstu tranzicije od obrazovanja do tržišta rada. Spomenute teme uključuju: sastavljanje biografije i motivacijskog pisma, intervju i prezentiranje potencijalnom poslodavcu, selekcija i regrutacija u procesu zapošljavanja. Ispitanici navode da im se posebno sviđela didaktičko-metodička koncepcija radionica zasnovana na šarolikom izboru metoda i oblika rada te kreativnih tehnika podučavanja i učenja. Tako su istaknuli da im se sviđelo igranje uloga, simulacija situacije kao što je intervju za posao, pisanje motivacijskog pisma i dr.

Unapređenje mentalnog zdravlja, komunikacijske vještine, upravljanje emocijama i stresom također su predmetom interesiranja studenata i studentica te ih smatraju temama kojim se potrebno iznova vraćati. Navode da je potreba za ovakvom vrstom aktivnosti i podrške bila posebno izražena u razdoblju nakon COVID-19 pandemije, kad se očekivalo da se njihova svakodnevnicca, kao i pripadajuće obveze, „normaliziraju“.

Rezultati istraživanja pokazuju da programi neformalnog obrazovanja, koje organizira Ured za podršku studentima Sveučilišta u Sarajevu, imaju značajan utjecaj na razvoj životnih vještina i poboljšanje kvalitete iskustva studiranja. Aktivnosti su osmišljene s ciljem poticanja socijalnih i relacijskih vještina koje mladima omogućavaju lakše suočavanje s izazovima svakodnevnog života te pripremu za aktivan i produktivan život u društvenoj zajednici. Kroz integraciju različitih pristupa i metoda, studenti su imali priliku razvijati ključne vještine poput donošenja odluka, upravljanja emocijama, učinkovite komunikacije te kreativnog razmišljanja. Evaluacija kroz fokus grupe pokazuje visok stupanj zadovoljstva studenata realiziranim programima, što je indikacija njihove relevantnosti i kvalitete. Slične rezultate istraživanja u kontekstu razumijevanja važnosti razvoja socijalnih vještina studenata navode Lopes i sur. (2015). Naime, nakon realizacije programa profesionalnog interpersonalnog razvoja među studentima inženjerskog studijskog programa i njegovih pozitivnih efekata, istaknuta je potreba da navedeni sadržaji ne budu samo dijelom programa neformalnog obrazovanja, već se i od sveučilišta traži da preuzmu aktivnu ulogu u pripremi profesionalaca koji će moći odgovoriti na stalno promjenjive zahtjeve tržišta rada.

Priprema koja nadilazi teorijske i tehničke vještine koje svaka profesija zahtijeva ključna je za postizanje profesionalnog uspjeha i osiguranje kvalitete života. Time je istaknuta potreba za obrazovnim sustavom koji nije samo transmisivski, već i transformativan, osiguravajući kontinuiran razvoj kompetencija koje su od ključne važnosti za osobni i profesionalni rast u suvremenom društvu.

Zaključak

Obrazovanje je ključni alat, iznimno značajan mehanizam ostvarivanja mnogih ljudskih potreba i temeljnih prava. Formalno obrazovanje sa svim svojim karakteristikama više nije dovoljno kako bi se odgojio i obrazovao kompetentan čovjek spreman živjeti i raditi u svijetu koji se kontinuirano mijenja. Programi neformalnog obrazovanja sve više dobivaju na značaju, kako u privatnom, tako i profesionalnom kontekstu, budući da osiguravaju stjecanje onih znanja i vještina koje od nas zahtijeva radno mjesto, privatna i/ili profesionalna funkcija koju obavljamo te razvojni zadatak kroz koji prolazimo. Sveučilište, sa svojim kadrovskim, znanstvenim i materijalnim resursima ima izuzetne mogućnosti za ostvarivanje programa neformalnog obrazovanja,

a tu priliku, kao i društvenu obavezu, kroz svoje aktivnosti živi Ured za podršku studentima Sveučilišta u Sarajevu. Cilj je rada bio predstaviti efekte aktivnosti realiziranih u svrhu razvoja i unapređivanja životnih vještina i poboljšanja kvalitete života. Rezultati istraživanja pokazali su da su programi neformalnog obrazovanja koje organizira i realizira Ured za podršku studentima raznoliki, a da su tematski opredijeljeni k poticanju razvoja i unapređenja životnih vještina kod studenata i studentica, posebno na opće vještine, vještine zapošljavanja, vještine učenja i življenja s drugim i drugačijim, te znanja i vještine kojima mogu unaprijediti mentalno zdravlje, komunikacijske vještine, upravljati emocijama i stresom.

Analiza realiziranih aktivnosti potvrđuje njihovu komplementarnost i usmjerenost na sveobuhvatno osnaživanje studenata. Ovakav pristup neformalnom obrazovanju omogućava studentima da steknu generičke i socijalne vještine potrebne za lakšu tranziciju od obrazovanja do tržišta rada, ali i da razviju osobne kapacitete za suočavanje s izazovima koje donosi moderan način života. Posebno je važno istaknuti fokus na marginalizirane skupine studenata, što doprinosi inkluziji i ravnopravnosti u obrazovnom procesu.

U tom smislu, programi neformalnog obrazovanja Ureda za podršku studentima značajno doprinose cjeloživotnom učenju i ostvarivanju ciljeva obrazovanja u Bosni i Hercegovini, posebno u kontekstu bolje povezanosti obrazovnog sektora s tržištem rada. Sinergija formalnog i neformalnog obrazovanja, kao i povezanost s lokalnom zajednicom, omogućava Sveučilištu da iskoristi svoje resurse u svrhu stvaranja okruženja koje potiče osobni razvoj, profesionalnu osposobljenost i socijalnu uključenost studenata i studentica, čineći ga ključnim akterom u promicanju održivog razvoja kroz obrazovanje.

Literatura

1. Babić-Kekez, S. (2013). Neformalno obrazovanje na sveučilištu. U M. Matijević i T. Žiljak (2013), *Ključne kompetencije u obrazovanju odraslih: zbornik radova 6. međunarodne konferencije o obrazovanju odraslih održane u Vodica 3. i 4. listopada 2013.* (str. 9–18), dostupno na: <http://www.andragosko.hr/wp-content/uploads/2020/10/zbornik-had-vodice-2013.pdf#page=9>.
2. Coffield, F. (2000). *The necessity of informal learning*. Bristol: Policy Press, <https://www.voced.edu.au/content/ngv%3A7421>.
3. DVV International (2021). *Studija o učenju i obrazovanju odraslih u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: DVV Interantional Bosna i Hercegovina.
4. Field, J. (2006). *Lifelong Learning and the New Educational Order*. Stoke-on-Trent: Trentham Books.
5. Freire, P. (2002). *Pedagogija obespravljenih*. Zagreb: ODRAZ – Održivi razvoj zajednice.
6. OECD (2022). *Reviews of Evaluation and Assessment in Education: Bosnia and Herzegovina*. OECD 2022, <https://doi.org/10.1787/a669e5f3-en>.
7. Jarvis, P. *Adult Education and Lifelong Learning Theory and Practice* (3rd ed.). London, UK: Routledge Falmer.
8. Kesner-Škreb, M. (2007). Lisabonska strategija. *Financijska teorija i praksa*, 31 (4), str. 441–443.
9. Knowles, M. S., Holton, E. F. i Swanson, R. A. (2015). *The Adult Learner. The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development* (8th ed.). Oxon: Routledge.
10. Kresoja, B. (2007.) O neformalnom obrazovanju. U *Cjeloživotno učenje i neformalno obrazovanje* (str. 19–22). Novi Sad: Novosadski humani centar.
11. Kuka, E. (2012). Koncept neformalnog obrazovanja. *Život i škola*, LVIII (27), str. 197–202.
12. Kulić, R. i Despotović, M. (2005). *Uvod u andragogiju*. Zenica: Dom štampe Zenica.

13. Lopes, D. C., Gerolamo, M. C., Del Prette, P. Z. A., Musetti, M. A. and Del Petre, A. (2015). Social Skills: A Key Factor for Engineering Students to Develop Interpersonal Skills. *International Journal of Engineering Education*, 31(1(B)), str. 405–413.
14. Marković, S. i sur (2003). *Neformalno obrazovanje – nevidljiva snaga društva*. Beograd: Grupa “Hajde da”, https://prijemni.rs/files/staticke_stranice/7/neformalno_obrazovanje_web.pdf.
15. Europski parlament (2010). Preporuka Europskog parlamenta i savjeta; ključne kompetencije za cjeloživotno učenje – europski referentni okvir. *Metodika*, 11(20), str. 169–182, <https://hrcak.srce.hr/file/92192>.
16. Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2014. – 2020., <https://aposo.gov.ba/sadržaj/uploads/Strateška-platforma-razvoja-obrazovanja-odraslih-u-kontekstu-cjeloživotnog-učenja-u-bih-za-razdoblje-2014.-2020..pdf>.
17. Svjetska zdravstvena organizacija (1993). Obrazovanje životnim vještinama, <https://resourcecentre.yabproject.eu/books/lekcija-3-holisticki-pristup/page/346-zivotne-vjestine>.
18. UNESCO UIL (2014). Literacy & Basic Skills as a Foundation for Lifelong Learning.
19. Vijeće Europe (2018). Preporuka o ključnim kompetencijama za cjeloživotno obrazovanje, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)).
20. Zelenika, R. (2007). *Znanje – temelj društva blagostanja – obrazovna i znanstvena industrija*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
21. Žiljak, T. (2004). Politike cjeloživotnog učenja u Europskoj uniji i Hrvatskoj. *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, 1(1), str. 225–243.